

TÉGLÁS GÁBOR (1848-1916) ȘI CERCETAREA ARHEOLOGICĂ ÎN DACIA

IMOLA BODA

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
boda_imola@yahoo.com

Cuvinte cheie: istoriografie, Téglás Gábor, peșteri, case romane, *limes dacicus*

Keywords: historiography, Téglás Gábor, spelean, roman houses, *limes dacicus*

Téglás Gábor a fost autorul unor săpături și publicații fundamentale privind perioada preistorică și antică a Transilvaniei, iar unele dintre contribuțiile sale au rămas valabile până la ora actuală. Prin studiul de față voi încerca să prezint în primul rând contribuțiile aduse încă în secolul al XIX-lea de către arheologul amintit, respectiv voi încerca să obțin o viziune generală asupra începuturilor arheologiei din România.

Despre Téglás Gábor

Téglás Gábor¹ s-a născut în data de 30 martie 1848 la Brașov și a murit în 4 februarie 1916 la Budapesta, fiind înmormântat de Academia Maghiară de Științe. În timpul perioadei lui Rákosi (1892-1971), mormântul său a fost distrus, nefiind localizat momentan.

Téglás Gábor, după terminarea claselor primare la Sfântu Gheorghe în 1864, și-a continuat studiile gimnaziale la Colegiul Bethlen din Aiud. Aici a fost profund influențat de profesorul Herepey Károly, un entuziast colecționar de antichități, directorul colecției muzeale a colegiului. Probabil el a fost primul care i-a insuflat respect față de diferitele artefacte, considerate de mulți lipsite de valoare. La terminarea colegiului și-a continuat studiile la Facultatea de Litere și Arte din Budapesta. În 1871 este deja profesor la Deva, la Liceul Real, al cărui director a fost între 1883-1903. Tot aici s-a și căsătorit. A avut mai mulți fii: Gábor, Béla, Géza, Dezső și Ödön din prima căsătorie (cu Hidvégi Netti, care a decedat timpuriu), și Sándor, din a doua căsătorie, cu Mangesius Irén.

În ceea ce privește viața sa profesională el a fost profesor, director de școală și arheolog. A avut un rol important la înființarea *Hunyadvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat* (Asociația de Istorie și Arheologie a comitatului Hunedoara). Timp de 23 de ani a fost director al muzeului Asociației, al cărui sediu era la Deva. Este de amintit faptul că sporirea numărului de artefacte în muzeu se datora activităților desfășurate de Téglás Gábor, respectiv de cei pe care îi considera mentorii lui: frații Torma Zsófia și Torma Károly.

Cercetarea arheologică în Dacia

Analizând cercetările lui în domeniul arheologiei am constatat trei etape în cariera sa, trei diferite ramuri asupra cărora se concentra intens: în primul rând asupra

*Aș dori să adresez mulțumiri pentru ajutorul acordat Oanei Tutilă Bărbat, MCDR Deva.

¹ Ortway 1916, p. 325-326; Gáll 2003, p. 141-169.

cercetării preistorice, în al doilea rând pe conducerea șantierului arheologic *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, iar în al treilea rând se va concentra pe investigarea *limes dacicus* de pe granița de est a Daciei.

În afară de acestea, oricât de ciudat ar fi, cariera sa era definită și de cercetarea diferitelor tipuri de mine din Dacia². S-a ocupat permanent cu această ramură a arheologiei, redactând în fiecare an câte un studiu în care analizează, printre altele, împrejurimile Devei, *Ampelum*, *Alburnus Maior*, *Potaissa*, pune problema asupra protejării acestor mine, asupra tehnicii și administrației mineritului. Prin cercetări îndelungate și intense, a descoperit urme funerare ale minerilor din Dacia (*Ampelum*), respectiv prezintă divinitățile protectoare ale acestora, cultul practicate și un posibil templu în apropierea Zlatnei. Aproape toate studiile redactate în legătură cu această ramură a arheologiei le-a publicat în revista *Bányászati és Kohászati Lapok* (1868-1950), care poate fi accesată online³.

Prima etapă: Cercetări în domeniul preistoriei

Datorită influenței exercitate de către Torma Zsófia, al cărei colaborator apropiat a rămas până la moartea ei (1899) și-a început cercetările în domeniul preistoriei. Doresc să menționez faptul că, pentru cercetătorii ai secolului XIX-lea, preistoria se întindea până la cucerirea Daciei de către romani. Téglás, printre altele, a inițiat cercetări în peșteri, un teritoriu nou pentru acea vreme cu rezultate surprinzător de bogate.

A străbătut zona de interes pas cu pas și descrie fiecare loc cercetat destul de amănunțit din punct de vedere topografic și al materialului descoperit, care este deseori însoțit și de desene. Printre peșterile și așezări preistorice găsite se numără peștera lui Szabó József (Balogu), Hunvalvy János, Király Pál, Eötvös Lóránt, Sólyom Fekete Ferencz, Kuun Géza, Kuun Kocsárd, Raju, Boli, așezarea de la Bulbuk, Bokaj, Piatra Thoni, Karna, Grădiștea Muncelului etc. Putem observa că unele peșteri au fost denumite după numele unor personalități maghiare importante, peșteri care și azi poartă numele dat de către Téglás Gábor⁴.

Privind călătoriile științifice realizate pe teren apar câteva mențiuni în studiile redactate în secolul al XIX-lea, și anume sunt prezentate la întrunirile anuale a Asociației, de obicei de către secretarul acesteia (Kun Róbert, 1880-1897)⁵. Analizând documentele vechi, am reușit să identific o parte din echipa lui Téglás Gábor: Király Pál, Szinte Gábor, Majland Oszkár și Téglás István. Practic aceste persoane au definit etapa a doua a carierei lui. Acest grup descria fiecare zonă cercetată destul de amănunțit, din punct de vedere topografic și istoric după care, în unele cazuri, prezintă și analizează artefactele găsite. Szinte Gábor era cunoscut ca un mare desenator în Transilvania, însă doresc să menționez că în ciuda acestui fapt, Téglás István era cel care a fost angajat oficial ca “desenator al Asociației”, ale cărui desene nu erau mai prejos decât cele realizate de Szinte.

În ceea ce privește excursiile științifice, am reușit să reconstitui unul dintre aceste drumuri. În jurnalul lui Téglás István⁶ a fost păstrată o notă de plată de la cârciuma de la Várhely cu următoarea comandă:

16 iulie 1884, miercuri la prânz: 2 paprikás, 2 pui, zmeură și pară, 2 sticle de apă

16 iulie 1884, miercuri la cină: 1 litru de vin și 1 de apă, 12 ouă cu pâine, 3 cafele cu lapte, 1 cafea neagră

² Hadobás 2006, p. 83-99.

³ <http://bkl.uni-miskolc.hu/>.

⁴ Téglás 1902b, p. 8-22.

⁵ Kun 1886, p. 82-91.

⁶ Bajusz 2005; Bajusz 2006, p. 323-339.

17 iulie 1884, joi la dimineață: 3 cafele cu lapte, 2 ouă cu pâine

17 iulie 1884, joi la prânz: pui prăjit cu orez, zmeură cu zahăr pudră, pâine, 1 sticlă de apă

17 iulie 1884, joi la cină: pui prăjit cu salată.

Chitanța a fost plătită în data de 17 august 1884. Deci acesta confirmă că s-au efectuat cercetări în perioada 16 iulie – 17 august 1884. Din jurnal nu reiese cine erau participanții, însă analizând diferite documente, am realizat că e vorba despre Téglás Gábor, Téglás István, Szinte Gábor și Majland Oszkár⁷. Drumul parcurs de ei în această perioadă a fost următorul: între 16 – 18 iulie se aflau la Várhely (realizau măsurători în „castru”, adică în interiorul incintei romane); între 18 iulie – 8 august se aflau la Deva (aici István realizează desene pentru Gábor, despre artefactele aflate în casa lui) și prin împrejurimi; în 9 august ajung la Grădiște și la *Piatra Roșie*; între 10 – 12 august sunt din nou la Deva; în perioada de 13 – 15 august ajung printre altele la stânca lui Decebal; între 15 – 16 august se aflau în apropierea Sibiului, iar pe 17 august unul dintre membrii grupului merge înapoi la Várhely să achite nota de plată. În timpul acestor călătorii au fost realizate numeroase desene de către Téglás István, după cum reiese din jurnalul acestuia (cu data exactă), respectiv au fost realizate și măsurători al unor ziduri existente, după reiese din câteva rapoarte redactate în aceea perioadă.

Etapă a doua: *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*

A doua persoană pe care Téglás Gábor o considera mentorul său a fost Torma Károly. Datorită acestuia, treptat, a început să se concentreze asupra epocii romane.

În data de 13 mai 1880 a fost înființată Asociația⁸ mai sus amintită. Scopul acestora, privind epoca romană, era protejarea monumentelor și realizarea săpăturilor arheologice la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Conducerea șantierului le-a fost încredințată lui Téglás Gábor și Király Pál cărora, mai târziu, li s-a alăturat și Szinte Gábor. Între anii 1881-1893 activitățile lor s-au concentrat pe cinci mari zone: templul palmyrean⁹, sanctuarul lui Mithras¹⁰, baia romană¹¹, case romane¹², respectiv pe amfiteatru¹³.

Datorită cercetării arheologice efectuate la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, au fost publicate numeroase studii despre inscripții și religia romană. Chiar Téglás Gábor a identificat, pe baza inscripțiilor, monumentelor figurative descoperite sau chiar prin săpături arheologice templul palmyrean, sanctuarul lui Mithras, templul Malagbel II, III, sanctuarele lui Bel Hammon, a lui Aesculap și Hygia, respectiv sanctuarul lui Nemesis. Aceste descoperiri sunt încorporate atât în monografia realizată în anul 1902, cât și în unele studii speciale concentrate asupra analizei inscripțiilor romane¹⁴, respectiv asupra răspândirii unor divinități ca Dis Pater și Proserpina¹⁵, Cavalerul Trac¹⁶, Fortuna¹⁷, Caelestis Virgo¹⁸, Iupiter și Iuno¹⁹ la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* și, în general, în Dacia romană.

⁷ Téglás 1902b.

⁸ Arányi 1880-1884.

⁹ Téglás 1906b, p. 321-330.

¹⁰ Király 1886; Király 1894, p. 134-151.

¹¹ Király 1891, p. 104-108; Király 1894, p. 129-134; Téglás 1902b, p. 62-64.

¹² Király 1891, p. 108-118; Király 1894, p. 152-164; Téglás 1902b, p. 110-117.

¹³ Király 1894, p. 109-129; Szinte 1897, p. 35-38; Téglás 1902b, p. 64-66.

¹⁴ Téglás 1888a, p. 149-154; Téglás 1897a; Téglás 1902g, p. 213-220, 264-274, 340-351, 394-406, 540-554.

¹⁵ Téglás 1907a, p. 368-370.

¹⁶ Téglás 1908, p. 82-85.

¹⁷ Téglás 1902f, p. 7-12; Téglás 1904, p. 798-801.

¹⁸ Téglás 1914b, p. 350-354.

¹⁹ Téglás 1890a, p. 149-154.

Ca studiu de caz, am decis să prezint casele romane de la Sarmizegetusa, datorită faptului că acestea nu au fost reluate ulterior, cu excepția celor trei mozaicuri găsite, dar și datorită faptului că sunt cunoscute foarte puține aspecte asupra planimetriei și funcționalității lor în Dacia romană.

În condiții cu totul întâmplătoare, în vara anului 1823, s-au descoperit două mozaicuri policrome la Sarmizegetusa, care formau podeaua a două încăperi, dar nu în apropierea casei Nopcsa (cum citim în ghidul Sarmizegetusei din anul 1984), ci chiar în ea: primul mozaic prezintă judecata lui Paris, în al doilea îl vedem pe Priamos în fața lui Achileus, implorându-l să-i dea corpul lui Hector. Acestea au putut fi păstrate până în anul 1830, când călărașii conduși de colonelul Don Miguel au început înlăturarea acestora. După aceste evenimente, populația din sat a început să vândă bucată cu bucată cele trei mozaicuri. Primele două mozaicuri au fost găsite în timpul construirii cârciumii de la Várhely. Aceste două mozaicuri au fost prezentate de către Téglás Béla în anul 1898, când s-a desfășurat întrunirea Asociației HTRT, pentru anii 1896-1898²⁰. Din păcate, astăzi, aceste importante monumente de artă provincială le cunoaștem doar din niște desene realizate, la vremea respectivă, de către Ackner. Al treilea mozaic a fost găsit chiar de către Ackner în anul 1832, în timpul unei săpături. Mozaicul o reprezintă pe Victoria cu cununa de aur. Din păcate, doar în anul 1883 (după 60 de ani) au reușit să efectueze cercetări arheologice sistematice în zonă.

Cercetătorii au săpat 3 tipuri de case romane, aceste fiind numerotate cu cifrele romane, de la I la III.

Casa nr. I (Pl. I):

Pentru prezentarea acestei case s-a folosit următoarea metodă: camerele sunt numerotate alfabetic, de la „a” la „g” (obținem astfel 7 încăperi), iar intrările sunt marcate cu cifre arabe de la 1 la 10. Substrucția acestuia a putut fi stabilit concret (Pl.I). Acesta casă se afla pe partea sudică a drumului lui Traian, a cărei latura nordică avea în total, incluzând și curtea, aproape 33 m.

Poarta de nord-vest avea o lățime de 4,75 m, încât puteau ieși și intra două căruțe deodată. Grosimea zidurilor în față și pe lateral era de 0,5 m, iar în spate de 0,75 m.

Cei care veneau puteau intra în încăperea „a” pe ușile marcate cu nr 2, 3 și 4 (prin ușa cu nr. 4 se putea intra și ieși direct pe drumul principal, nu mai era necesară să se intre în curte). Era cea mai mare cameră (avea ca dimensiuni: 6 x 10 m) și probabil era destinată servitorilor sau celor care conduceau căruțele. Era, de fapt, un loc de odihnă.

Oamenii cu rang mai înalt folosesc camerele numerotate cu „b” și „c”. În camera cea mare „b” (4 x 10 m) se putea intra și din curte pe ușa nr. 5, și dacă cumva s-au plictisit de companie de acolo, prin ușa nr. 6, se putea intra în camera „c”, care la fel, avea o ușă separată dinspre drum, numerotat cu cifra 7.

De aici, ușa nr. 8 (având lățime de 1,5 m) făcea trecerea în încăperea „d”, care probabil era bucătăria. Prin ușa nr. 10 se putea ieși în curtea interioară a clădirii. Această ușă este vis-à-vis de intrarea în camera „f”, care fără îndoială constituia camera. Camera de lângă aceasta (e) era probabil a oaspetelui. În această cameră se trecea din bucătărie prin ușa nr. 9.

Partea cea mai monumentală a caselor romane este *atrium*-ul. Este o curte centrală a clădirii, jumătate acoperită. De aici, se putea intra în toate încăperile edificiului.

²⁰ Szentgyörgyi 1898, p. 244-247.

Casa nr. II (Pl. II):

La descrierea acestei case, cercetătorii și-au inversat metodologia, în sensul că, în acest caz, încăperile sunt numerotate cu cifre arabe, iar ușile în ordine alfabetică (Pl.II). Deseori, putem constata, că dacă e vorba despre o clădire mai mare, decât cele obișnuite, proprietarul atribuie primelor camere un rol de magazie sau „pensiune”; desigur că cei care o folosesc, plătesc. Acesta este și cazul edificiului de față, unde vom constata existența a mai multor *taberna*. Casa, pe laturile de est și vest, avea deschidere pe câte o stradă și doar pe laturile nord și sud este în contact cu alte case.

Cea mai mare încăpere este cea cu nr. 1, având intrarea dinspre est. Din această încăpere, prin ușa „a”, intrăm în camera nr. 2, iar, de aici, prin ușa „b” în camera nr. 3. Aceste 3 încăperi sunt închise. Probabil servea drept *mansio*. Camerele 2 și 3 privind mărimea lor, împreună erau cât camera 1. Bucătăria era probabil camera nr. 2.

Lângă aceste camere, se aflau două magazine, ambele de aceeași mărime: 4,5 x 4,5 m. Camera nr. 3a se deschidea spre est, iar camera nr. 4 spre vest. Aici nu au fost găsite camere de dormit, ca în celelalte cazuri, de aceea presupunem că probabil cei care o foloseau, locuiau în altă parte.

În continuare găsim tot magazine. Magazinul nr. 5 este foarte mic (4,25 x 2,5m), de aceea chiriașul acestuia locuia lângă, în camera nr. 6. Acesta avea intrarea dinspre est.

În spatele acestuia, era magazinul nr. 7, care avea intrarea dinspre vest. Acestea era mai mare (4 x 4,25 m), la fel și camera de alături, nr. 8, pe care le folosea arendașul (4,5 x 4,25 m).

Taberna nr. 7 este despărțită de cea cu nr. 9 de un zid neobișnuit de gros. Taberna nr. 9, avea dimensiunile de 4 x 3,25 m, iar camera de alături (nr. 10; 5 x 4,5 m) o folosea, probabil, arendașul.

De aici ajungem la casa propriu-zisă. Poarta vestică (e) avea lungimea de 5 m, iar lățimea de 1,75 m și se deschidea un coridor lung, de unde ajungem direct în *atrium* (nr. 12). Aceasta este partea cea mai mare a edificiului: 6,25 x 6,5 m. În mijloc se afla un bazin (nr. 13), de formă pătrată cu latura de 1,5 m.

Din *atrium* prima camera unde se trece este *tablinum*-ul (nr. 14). Acesta este cea mai mare încăpere, care probabil avea rolul de a întâmpina musafirii. De aici se trecea direct la camera de alături (nr. 15), care probabil era camera de dormit, iar printr-o ușă se intra în camera nr. 16 care era *oecus*, locul unde patroana se ocupa de musafirii lor. De aici se putea ieși direct la *atrium*.

Din *atrium* se intra la *triclinium* (camera nr. 17), sufragerie, iar camera mică din colț (nr. 18), în care se putea intra din sufragerie era cămara sau camera copilului, după afirmația primilor cercetători.

După părerea noastră, e greu de crezut să fi vorba de camera copilului, fiind departe de cea părinților, în primul rând, iar în al doilea rând nu are ieșire spre *atrium*, ci doar în sufragerie. Deci foarte probabil, fiind și colțul casei, să fie vorba de cămară sau o altă posibilitatea ar fi, să fi fost camera servitorilor. Din păcate, autorii principali nu prezintă materiale arheologice. Având doar planul săpăturilor nelocalizate pe teren, nu putem da informații mai amănunțite.

Din *atrium* se intra în camera nr. 18a (care probabil avea aceeași funcție ca și nr. 18), iar camera nr. 19 e absolut sigur că este bucătăria. Din bucătărie, intrăm într-o curte (nr. 21), unde se găseau două nișe aproape de 1 m lățime (nr. 22 și 23). Din curte, ușa „d” se deschide deja spre stradă. Prin acesta intrau la proprietar cei care au luat în arendă spațiile de vest, ca și servitorii, sclavii respectiv familia.

Deci, în concluzie, această casă avea o mică „pensiune” formată din camerele nr. 1, 2 și 3. Totodată avea cinci *tabernea* (nr. 3a, 4, 5, 7, 9), respectiv trei camere (nr. 6, 8, 10). După acesta urma casa propriu-zisă formată dintr-un *atrium* (12), și nouă camere (nr. 14, 15, 16, 17, 18, 18a, 19, 22, 23). Putem afirma că proprietarul acestui edificiu, mai mult ca sigur era un om foarte bogat, făcând probabil parte din *ordo*-ul orașului.

Casa nr. III (Pl. III):

Pe când proprietarii primelor două case erau bogați, patronul celei de-a treia case trăia într-o construcție de 11,5 m lungime și 4,5 m lățime, în apropierea băii. Acest edificiu avea doar 3 încăperi, iar prima (nr. 1) a dat-o în arendă. Acest fapt îl constatăm și pe plan (Pl. III), deoarece este separată de celelalte două camere, având doar o singură ușă, dinspre stradă. Celelalte două erau folosite deja de către proprietar, din care camera de dormit era cea cu nr. 3.

Cele mai importante zone ale caselor romane, fără îndoială erau *tablinum*, *oecus* și *triclinium*, deoarece pe aici treceau străinii. Nu putem uita nici de *atrium*, care deseori era decorat cu flori, cu o fântână sau bazin în mijloc. În casele mai bogate observăm și fresce, respectiv mozaicuri. Casa nr. I și II, după descrierea arheologilor maghiari, este o casă de tip mediteraneean, formată dintr-o curte centrală împrejmuită cu încăperi, aflate pe latura drumurilor principale, pe când casa nr. III se afla în apropierea băii, *extra muros*. Din păcate, planurile nu au fost redactate la scară, nu știm lungimea fiecărei încăperi, respectiv nu sunt prezentate materialele arheologice, ca să putem avea o idee privind funcționalitatea fiecărei camere. Ne putem baza doar pe analogii, respectiv pe descrierile din secolul al XIX-lea. Am încercat să stabilesc lungimea caselor pe baza câtorva informații date: lungimea casei nr. I pe latura nordică avea aproximativ 33 m, împreună cu curte; casa nr. II pe latura vestică avea aproximativ o lungime de 42 m, iar lungimea casei nr. III este de 11,5 m (doar acesta știm cu exactitate de la Téglás).

Edificiile descoperite de către arheologii maghiari între anii 1881-1893 nu se mai găsesc pe teren, în afară de amfiteatru și acesta se datorează faptului că în anii următori cercetările arheologice au fost reluate (1934-1936, 1981-1987, 1993). Marile distrugerii, oricât de ciudat ar părea, nu au survenit din epoci îndepărtate. Planurile și mărturiile unor cărturari medievali, ofițeri austrieci sau oameni de știință indică faptul că o demolare sistematică a monumentelor cercetate se va produce începând cu secolul XX-lea. În anul 1902, când Sarmizegetusa a fost vizitată de un grup de 30 de excursioniști de la București, edificiile încă erau pe picioare.

Din fericire, rapoartele redactate în secolul al XIX-lea sunt destul de amănunțite, atât din punct de vedere topografic, cât și istoric. Salvarea acestora depinde în primul rând de înregistrarea lor corectă care presupune analizarea documentelor maghiare, realizarea de măsurători topografice, respectiv este necesară verificarea informațiilor adunate, prin măsurători geofizice cu georadar și cu un sistem de măsurare a rezistivității solului.

Până în momentul de față am reușit să identific zece nume de persoane care locuiau la Várhely în perioada studiată, respectiv patru numere de case unde au fost realizate săpături arheologice: Athanása Christián (casa nr. 148), Tornya Elek, Tornya Sándor, Janza János, Alexa Arion, Ármion Áron, Petru Muntyán, Simeon Gircsik, Simion Ulpian, Kurtján János, respectiv casele nr. 85, 109, 186, 187. În viitor urmează ca acestea să fie localizate pe teren, iar acolo unde va fi posibil se dorește ca informația să fie verificată și prin măsurători geofizice.

Etapă a treia: *Limes dacicus*

Interesul lui Téglás Gábor pentru epoca romană nu se oprește la Sarmizegetusa, ci va începe cercetarea graniței romane în zona ei de est, mai precis va cerceta sistemul de șanțuri din munții Harghitei, care constituie etapa a treia a cercetării arheologice în Dacia.

Nu e de mirare că a ales tocmai această zonă. Mentorul lui, Torma, după cum se știe, își concentra activitatea pe *limes*-ul nord, nord-vestic al Daciei, însă foarte puțini știu că el a început cercetarea și pe partea de est a provinciei, dar fără succes. Cel puțin așa considera el. Téglás, din respect față de Torma și din dorința de a demonstra că mentorul lui a avut dreptate în legătură cu prezența unor șanțuri asemănătoare cu cele de pe *limes*-ul nordic începe investigarea graniței romane.

Observațiile sale sunt publicate în numeroase studii²¹. În timpul cercetărilor de teren a transcris și a publicat numeroase inscripții romane, salvându-le astfel de la dispariție. Prin aceste studii, încearcă să identifice „*limes dacicus*” pe granița de est a Daciei, să definească scopul și structura *limes*-ului estic, prezintă punctele de staționare, castrele romane, dar nu în ultimul rând analizează tehnica de construcție a valurilor și a șanțurilor.

Doar unul dintre aceste studii a fost reluat ulterior și anume castrul roman de la Odorheiu Secuiesc, respectiv baia romană din localitate, identificată și cercetată în anul 1897 pe zona târgului vechi de vite. Atât planul de săpătură, cât și descoperirile arheologice au fost reluate și reinterpretate de către Radu Zăgreanu și Zsolt Nyárádi²². Odată cu trecerea timpului s-au realizat proiecte și cercetări arheologice privind *limes*-ul estic al Daciei, conduse de către diferite Muzee din România. La un moment dat, cercetările ulterioare vor atinge și punctele cercetate de către Téglás, care vor confirma sau nega contribuțiile aduse încă din secolul al XIX-lea de către acest arheolog maghiar.

În loc de concluzie

În loc de concluzie aș dori să menționez câteva aspecte privind relația dintre Téglás Gábor cu alte persoane ilustre din România.

În luna mai a anului 1881, George Barițiu a fost ales membru de onoare al Asociației. El a donat în mai multe rânduri cărți și bani pentru continuarea săpăturilor, respectiv a menținut relații strânse, prin numeroase scrisori mai ales cu Téglás Gábor și Torma Zsófia. În anul 1882²³ a fost însoțit de Téglás în vizitarea ruinelor Sarmizegetusei.

Între 20 – 25 iunie al anului 1902 un grup de 30 de excursioniști români din București ajung la Deva²⁴. Se poate observa o colaborare strânsă între Téglás și Tocilescu al căror principalul obiectiv constituia cercetarea și prelucrarea obiectivelor istorice aflate dincolo și dincoace de Carpați. Una dintre afirmațiile lui Tocilescu care s-a evidențiat și în activitatea arheologului maghiar este: „*în arheologie nu există deosebiri naționale, deoarece aici toate necazurile se opresc și toate inimile se unesc...pe acest teren toți suntem frați...*”.

* * *

Téglás Gábor a fost conștient de necesitatea analogiilor, ceea ce l-a făcut să străbată regiunile și muzeele României, Serbiei, Bulgariei, Ungariei și Germaniei. Experiențele acumulate le-a fructificat în cercetările sale. A lucrat, a scris și a publicat până la sfârșitul vieții. Acesta, în pofida greșelilor, sunt și azi surse valoroase, mai ales pentru cercetătorii perioadei preistorice și antice a Transilvaniei.

²¹ Téglás 1895b, p. 237-247, 312-319; Téglás 1896, p. 384-389, 416-427; Téglás 1897b, p. 257-268; Téglás 1900, p. 313-324; Téglás 1902c, p. 149-154; Téglás 1904d, p. 167-208; Téglás 1905a; Téglás 1907d.

²² Zăgreanu, Nyárádi 2011, p. 219-272.

²³ Barițiu 1883.

²⁴ Téglás 1904e, p. 447-453; Lazăr 1982-1983, p. 45-54.

Bibliografie²⁵

Studiile lui Téglás Gábor

- Téglás 1880 – G. Téglás, *A nándori barlangcsoport Hunyadmegyében*, în *Természettudományi közlöny*, 12, 132, 1880, p. 303-315.
- Téglás 1882a – G. Téglás, *A petákvölgyi őstelepek és a nándori barlangcsoport Hunyadmegyében*, în *ArchÉrt*, 2, 1882, p. 101-112.
- Téglás 1882b – G. Téglás, *Decebal végső menedékvárainak holléte*, în *Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 2, 1882, p. 97-102.
- Téglás 1883 – G. Téglás, *A rómaiak aranybányászata Boiczán és Rudnán Hunyad megyében*, în *ArchÉrt*, 3, 1883, p. 142-147.
- Téglás 1884a – G. Téglás, *A rómaiak aranybányászata Boiczán és Rudnán*, în *HTRTE*, 2, 1884, p. 77-79.
- Téglás 1884b – G. Téglás, *A kösöbányai bányásszobrok*, în *HTRTE*, 2, 1884, p. 60-67.
- Téglás 1884c – G. Téglás, *A karácsonyfalvi (krecsunyesdi) "Szabó-barlang" őstörténelmi leletei*, în *Mathematikai és természettudományi Értesítő*, 2, 6, 1884, p. 199-203.
- Téglás 1885a – G. Téglás, *A római bányászat Erdélyben*, în *Az Országos Régészeti és Embertani Társulat Évkönyve*, 1879-1885, p. 132-143.
- Téglás 1885b – G. Téglás, *A boiczai barlangok s azok őstörténelmi jelentősége*, în *Mathematikai és Természettudományi Értesítő*, 3, 6-7, 1885, p. 140-145.
- Téglás 1886a – G. Téglás, *A jánosfalvi római kőbánya, s annak három falképe Udvarhely megyében*, în *ArchÉrt*, 6, 1886, p. 21-26.
- Téglás 1886b – G. Téglás, *Kirándulás a rómaiak bukovai márványbányájához*, în *HTRTE*, 3, 1886, p. 48-50.
- Téglás 1886c – G. Téglás, *Praehistoricus arany-, vas- és kőbányászati eszközök Daciában*, în *ArchKözl*, 9, 1886, p. 106-121.
- Téglás 1886d – G. Téglás, *Egy új csontbarlang a hunyadmegyei Petroszfalu határán s a Déli Kárpátok szegélyzetében*, în *Mathematikai és Természettudományi Értesítő*, 4, 3-4, 1886, p. 74-76.
- Téglás 1886e – G. Téglás, *A közép-Marosvölgy barlangtelepei*, în *A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálatai*, 23, 1886, p. 246-250.

²⁵ Fiind vorba în studiul de față, în primul rând de Téglás Gábor, am hotărât să împart bibliografia folosită pe două criterii: studii redactate chiar de arheologul amintit și studii folosite pentru diferite interpretări. Doresc să menționez faptul că e vorba doar de o bibliografie selectivă privind studiile lui Téglás Gábor; am ales acele studii care se concentrează pe cercetarea arheologică din România.

- Téglás 1887a – G. Téglás, *Az erdélyi medencze őstörténelméhez 340 praehistoricus telep ismertetése*, in *Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos-Természettudományi Szakosztályából*, 12, 1887, p. 81-95.
- Téglás 1887b – G. Téglás, *Őskori nemes fémbányászatunk némely adalékai*, in *EMÉ*, 4, 1, 1887, p. 116-152.
- Téglás 1887c – G. Téglás, *A római márványbányászat Dáciában*, in *Fővárosi Lapok*, 81, 1887.
- Téglás 1887d – G. Téglás, *Hazánk délvidékének két új csontbarlangja*, in *Földtani közlöny*, 17, 1-3, 1887, p. 19-23.
- Téglás 1887e – G. Téglás, *Újabb barlangok az erdélyrészi Érczhegység délkeleti övéből. (Kivonat)*, in *Mathematikai és Természet-tudományi Értesítő*, 5, 6, 1887, p. 180-186.
- Téglás 1888a – G. Téglás, *Újabb adalék Dacia felirattanához*, in *EMÉ*, 24, 5, 1888, p. 149-154.
- Téglás 1888b – G. Téglás, *Ampelum, mint Dácia aranybányászatának központja*, in *EMÉ*, 5, 1888, p. 295-314.
- Téglás 1888c – G. Téglás, *Újabb barlangok az erélyrészi Érczhegység övéből*, in *Mathematikai és Természettudományi Értesítő*, 23, 1, 1888, p. 1-202.
- Téglás 1889a – G. Téglás, *Beitrag zum Goldbergbau des von römischen Dacien*, in *Ungarische Revue*, 260-266, 1889, p. 323-334.
- Téglás 1889b – G. Téglás, *Nemesfém bányászatunk*, in *Századok*, 1889, p. 385-391.
- Téglás 1889c – G. Téglás, *Római kőbányászat a tordai hasadék keleti torkolata felett*, in *ArchÉrt*, 9, 1889, p. 289-295.
- Téglás 1889d – G. Téglás, *Római kőbánya a dévai Bézsán hegyen*, in *ArchÉrt*, 9, 1889, p. 390-395.
- Téglás 1889e – G. Téglás, *Római márványbánya a Bisztravölgyben, Bukova hunyadmegyei falu határában*, in *Földtani Közlemények*, 1889, p. 154-160, 209-222; in *ArchKözl*, 14, 1889, p. 123-136.
- Téglás 1890a – G. Téglás, *Iupiter és Iuno szoborcsopotról*, in *ArchÉrt*, 10, 4, 1890, p. 360-362.
- Téglás 1890b – G. Téglás, *A rómaiak bányaadminisztrációja Dáciában*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 23, p. 92-94, 99-101, 110-111.
- Téglás 1890c – G. Téglás, *A Korábia bányászata és kettős sírmezeje Zalatna közelében*, Budapest, 1890.
- Téglás 1890d – G. Téglás, *Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról*, Budapest, 1890.
- Téglás 1890e – G. Téglás, *A rómaiak aranybányászatának őrvideke Dáciában*, in *Földrajzi Közlemények*, 1890, p. 326-349.
- Téglás 1891a – G. Téglás, *A rómaiak dáciai aranybányászatának ethnographiai viszonyai és administrationalis szervezete*, in *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 1891, p. 92-96.

- Téglás 1891b – G. Téglás, *Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnografiai és administrationalis szervezete Dáciában*, Budapest, 1891.
- Téglás 1893a – G. Téglás, *A rómaiak kőbányászata Potaissa, vagyis a mai Torda közelében*, în *Földtani Közlöny*, 1893, p. 13-19, 79-82.
- Téglás 1893b – G. Téglás, *A hunyad megyei történelmi és régészeti társulat vívmányai a dáciai aranybányászat történetének technikai és helyrajzi kutatásában*, în *HTRTE*, 7, 1893, p. 26-36.
- Téglás 1893c – G. Téglás, *A nagyalmási bányamívelés emlékei Hunyad megyében*, în *ArchÉrt*, 13, 1893, p. 133-140.
- Téglás 1893d – G. Téglás, *A rómaiak katonai intézkedései a dáciai aranyhegyek biztonsága érdekében*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 26, 1893, p. 216-220.
- Téglás 1893e – G. Téglás, *A rómaiak telepítési rendszere a dáciai aranybányászat érdekében*, în *Budapesti szemle*, 75, 21, 1893, p. 190-203.
- Téglás 1894a – G. Téglás, *Római bányászok sírleletei Dáciából*, în *Természettudományi Közlöny*, 26, 3-4, 1894, p. 190-192.
- Téglás 1894b – G. Téglás, *Római bányászok sírmezeje Zalatna közelében, a kerábiai és botesti hegyoldalon*, în *EMÉ*, 11, 1894, p. 513-517.
- Téglás 1894c – G. Téglás, *A rómaiak bányászati technikája az Erdélyi Érzhegység leletei szerint*, în *EMÉ*, 11, 1894, p. 323-331.
- Téglás 1895a – G. Téglás, *A kösöbányai bányásszobrok*, în *ArchÉrt*, 5, 1895, p. 16-20.
- Téglás 1895b – G. Téglás, *Dák várak Udvarhelymegye keleti és északi hegyvidékein*, în *EMÉ*, 12, 5, 1895, p. 237-247, 312-319.
- Téglás 1895c – G. Téglás, *Szoborlelet Klopotiván, Várhely mellett*, în *ArchÉrt*, 15, 1, 1895, p. 95.
- Téglás 1896 – G. Téglás, *A rómaiaknak végvárai a hargita hegység alján s a keleti határvédelem célja és rendszere*, în *EMÉ*, 13, 9, 1896, p. 384-389, 416-427.
- Téglás 1897a – G. Téglás, *Dácia délvidékének legrégibb feliratos emlékei s ezek történet-helyrajzi jelentősége*, în *Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1897.
- Téglás 1897b – G. Téglás, *A székelyudvarhelyi római castrum és annak katonai fürdője*, în *EMÉ*, 14, 1987, p. 257-268.
- Téglás 1897c – G. Téglás, *Torma Károly érdemeinek méltatása Dácia aldunai úthálózatának kinyomozásában*, în *EMÉ*, 10, 1897, p. 541-549.
- Téglás 1897d – G. Téglás, *Berzoviai emlékek*, în *ArchÉrt*, 17, 1, 1897, p. 28-32.
- Téglás 1898a – G. Téglás, *Hérodotos Dáciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása*, Budapest, 1898.
- Téglás 1898b – G. Téglás, *Római kőbányászat Porolissum közelében, Szilágymegyében*, în *ArchÉrt*, 18, 2, 1898, p. 118-124.

- Téglás 1900 – G. Téglás, *Dacia keleti határvonala s annak védelmi rendszere a Maros felső völgyétől az Olt rákoshévízi szorosáig*, in *EMÉ*, 17, 6, 1900, p. 313-324.
- Téglás 1902a – G. Téglás, *Erdélyi kalauz*, Kolozsvár, 1902.
- Téglás 1902b – G. Téglás, *Hunyadvármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig*, Budapest, 1902 (in colab. Huun Géza, Torma Zsófia).
- Téglás 1902c – G. Téglás, *Újabb adatok Dacia különböző határállomásairól*, in *EMÉ*, 19, 1902, 3, p. 149-154.
- Téglás 1902d – G. Téglás, *Kikkel műveltették a rómaiak daciai aranybányáikat?* in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 35, 1902, p. 43-44.
- Téglás 1902e – G. Téglás, *A dáciai aranybányászok temetkezési leleteiről*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 35, 1902, p. 93-94.
- Téglás 1902f – G. Téglás, *Fortuna Salutaris és Iupiter szentélye Ampelumban, vagyis a mai Zalatnán*, in *ArchÉrt*, 22, 1, 1902, p. 7-12.
- Téglás 1902g – G. Téglás, *Újabb adalékok Dacia felirattanához*, in *EMÉ*, 19, 1902, p. 213-220, 264-274, 340-351, 394-406, 540-554.
- Téglás 1904a – G. Téglás, *Római bányászok temploma a dáciai aranyvidék centrumában Zalatna és Brád közt a vízválasztónál*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37, II, 1904, p. 544-545.
- Téglás 1904b – G. Téglás, *A bányászat speciális istensége és a szerencse Fel! római alakja: Fortuna Salutaris! Dáciában*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37, 1904, II, p. 798-801.
- Téglás 1904c – G. Téglás, *Őskori bálványfej és kőbányászati emlék a dévai várhegyről*, in *ArchÉrt*, 24, 1904, p. 242-243.
- Téglás 1904d – G. Téglás, *Az alföldy sáncok maros-dunaközi csoportjának helyrajza és technikai szerkezete*, in *Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 20, 2, 1904, p. 167-208.
- Téglás 1904e – G. Téglás, *Tocilescu György régészeti felfedezései déli Dáciában*, in *EMÉ*, 21, 8, 1904, p. 447-453.
- Téglás 1904f – G. Téglás, *Diszes női mellszobor a dévai múzeumban*, in *ArchÉrt*, 24, 2, 1904, p. 190.
- Téglás 1904g – G. Téglás, *Adalékok a rómaiak dáciai bányáiparához. Egy kőfaragómester (lapidarius) cégédtáblája Kis-Kalánban (Ad Aquas)*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 37, 1, 1904, p. 255.
- Téglás 1905a – G. Téglás, *Limestanulmányok*, in *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Köréből*, 21, 1905.
- Téglás 1905b – G. Téglás, *A dáciai aranyvidék kapcsolata a tartományi hadparancsnoksággal és a két főbányavárossal: Ampelummal és Alburnus Maiorral*, in *Bányászati és Kohászati Lapok*, 38, I, 1905, p. 224-229.

- Téglás 1905c – G. Téglás, *A dobrudzsai emlékek jelentősége Dácia történetében*, în *Századok*, 39, 4, 1905, p. 320-334.
- Téglás 1905d – G. Téglás, *A Bukaresti Nemzeti Múzeum*, în *ArchÉrt*, 25, 1, 1905, p. 91-95.
- Téglás 1906a – G. Téglás, *A dáciai bányaadminisztráció emléke a hunyadmegyei Ruda határába eső 12 apostol bányából, Brád mellett*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 39, II, 1906, p. 556-561.
- Téglás 1906b – G. Téglás, *A várhely syrus templom*, în *ArchÉrt*, 26, 1906, p. 321-330.
- Téglás 1906c – G. Téglás, *Emlékbeszéd Torma Károly (1829-1892) fölött*, în *ArchÉrt*, 26, 1, 1906, p. 70-71.
- Téglás 1907a – G. Téglás, *Újabb adalék a sarmizegetusai alvilági cultus történetéhez*, în *ArchÉrt*, 27, 4, 1907, p. 368-370.
- Téglás 1907b – G. Téglás, *Potaissa (Torda), a dáciai sóbányászat főhelyének administracionális és művelődési emlékeiből*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40, II, 1907, p. 70-77.
- Téglás 1907c – G. Téglás, *Sóbányászati és kereskedelmi mérlegHITELESÍTÉS a potaissai (tordai) legio V. Macedonica parancsnokságánál*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40, II, 1907, p. 430-431.
- Téglás 1907d – G. Téglás, *Értekezések a limes dacicus-ról*, în *Századok*, 41, 6, 1907.
- Téglás 1908 – G. Téglás, *Thrák lovas-emlékekről Dacia fővárosából Sarmizegethusából*, în *ArchÉrt*, 28, 1, 1908, p. 82-85.
- Téglás 1909a – G. Téglás, *A dáciai bányászat lámpabélyegei*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42, I, 1909, p. 484-488.
- Téglás 1909b – G. Téglás, *Adalékok a rómaiak ólombányászatáról, tekintettel Dácia és Pannonia ólomból készült kultuszemlékeire*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 42, II, 1909, p. 73-113.
- Téglás 1911 – G. Téglás, *Ólomsúlynehezék Dácia fővárosából*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 44, II, 1911, p. 545-547.
- Téglás 1912a – G. Téglás, *Római bányamécsek a Zalatna-Bucsum közti Korábia bányászatából*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 45, I, 1912, p. 204-205.
- Téglás 1912b – G. Téglás, *Néhány korhatározó kincslelet a dáciai bányászat területéről*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 45, II, 1912, p. 227-238.
- Téglás 1913a – G. Téglás, *Potaissa (Torda) bányapolgárságának háztartási emlékeiből*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46, I, 1913, p. 22-28.
- Téglás 1913b – G. Téglás, *Dácia aranybányászatának biztonsági szervezete*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 46, I, 1913, p. 357-370.
- Téglás 1913c – G. Téglás, *Újabb adalék a legio XIII. Gemina és Adiutrix Prima dáciai működésének történetéhez*, în *Századok*, 47, 2, 1913, p. 152-155.

- Téglás 1914a – G. Téglás, *A rómaiak bányagyarmata és kettős kőbányája Déva határában*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 47, I, 1914, p. 554-562.
- Téglás 1914b – G. Téglás, *Caelestis Virgo jelentősége Dáciában*, în *ArchÉrt*, 34, 4, 1914, p. 350-354.
- Téglás 1915 – G. Téglás, *Mesterséges bányamenedékhelyek a hunyadmegyei aranyvidékről*, în *Bányászati és Kohászati Lapok*, 48, I, 1915, p. 45-47.

Bibliografie generală

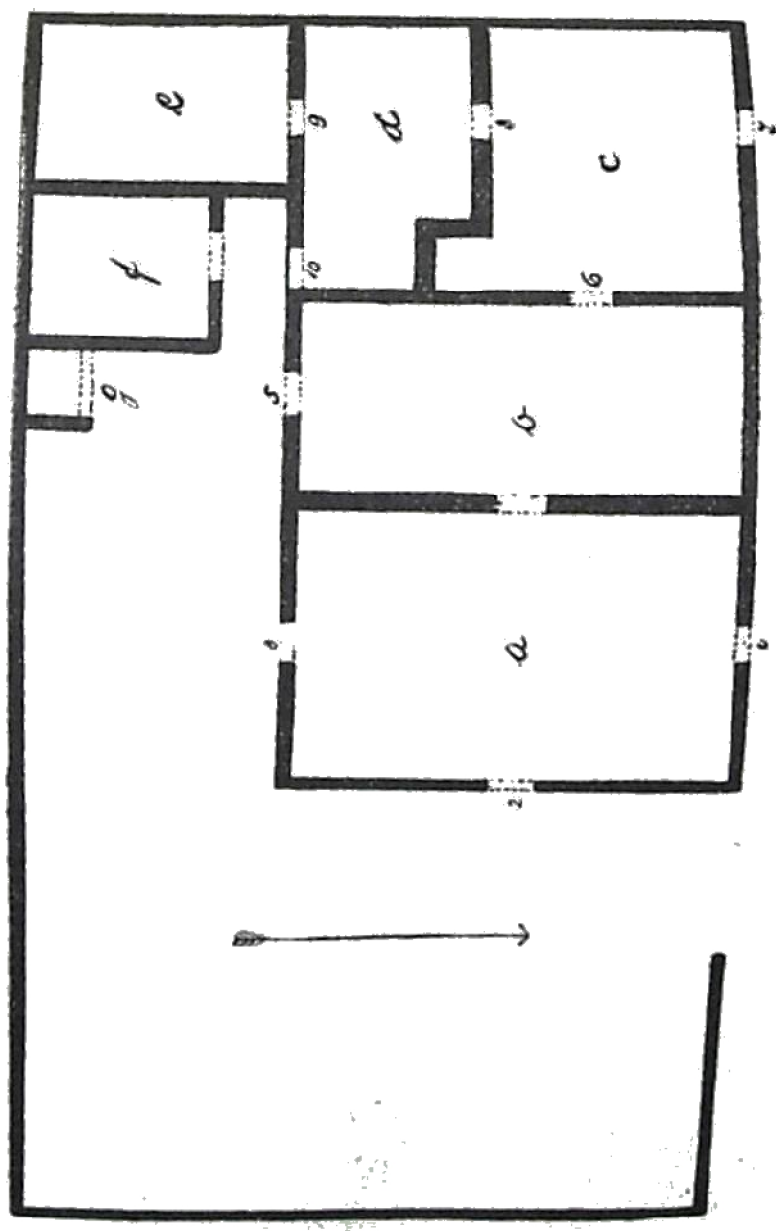
- Arányi 1880-1884 – L.-Gy. Arányi, *Vegyes kéziratok*, Cluj-Napoca, 1880-1884.
- Bajusz 2005 – I. Bajusz, *Téglás István jegyzetek*, Cluj-Napoca, 2005.
- Bajusz 2006 – I. Bajusz, *Date arheologice din însemnările lui Téglás István de la sfârșitul secolului al XIX-lea privind Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în vol. ed. C. Gaiu, C. Găzdac, *Fontes Historiae. Studia in honorem Demetrii Protase*, Bistrița/Cluj-Napoca, 2006, p. 323-339.
- Barițiu 1883 – G. Barițiu, *Raport asupra călătoriei la ruinele Sarmizegetusei și a informațiilor adunate la fața locului*, București, 1883.
- Gáll 2003 – E. Gáll, *Precursorii arheologiei profesionale din Transilvania: biografia lui Téglás Gábor*, în vol. ed. Al., Barnea, *Arheologia clasică în România. Primul secol*, Cluj-Napoca, 2003, p. 141-169.
- Hadobás 2006 – S. Hadobás, *Téglás Gábor*, în *Bányászattörténeti közlemények*, 1, 2006, p. 83-99.
- Király 1886 – P. Király, *A sarmizegetusai mithraeum*, în *ArchKözl*, XV, 1886.
- Király 1891 – P. Király, *Ulpia Trajana Augusta: Colonia Dacica*, Budapest, 1891.
- Király 1894 – P. Király, *Dacia Provincia Augusti*, II, Nagybecskerek, 1894.
- Kun 1886 – R. Kun, *Beszámolások a Hunyad vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat 1883-1884 évi működéséről*, în *HTRTE*, III, p. 82-91.
- Lazăr 1982-1983 – M. D. Lazăr, *Din activitatea științifică a societății de istorie și arheologie din Deva în anii 1880-1902*, în *Sargetia*, XVI-XVII, 1982-1983, p. 45-54.
- Szentgyörgyi 1898 – P. Szentgyörgyi, *A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat kilenczedik Évkönyve az 1896-98. évről*, în *EMÉ*, 1898, p. 244-247.
- Szinnyei 1891-1912 – J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, 1891-1912.
- Szinte 1897 – G. Szinte, *Ulpia Trajana, ezelőtt Sarmizegethusa, ma Várhely amphitheatruma*, în *HTRTE*, VIII, 1897, p. 35-38.

Zăgreanu, Nyárádi 2011 – R. Zăgreanu, Zs. Nyárádi, *New data about the roman settlement from Odorheiu Secuiesc*, în *Marisia*, 31, 2011, p. 219-272.

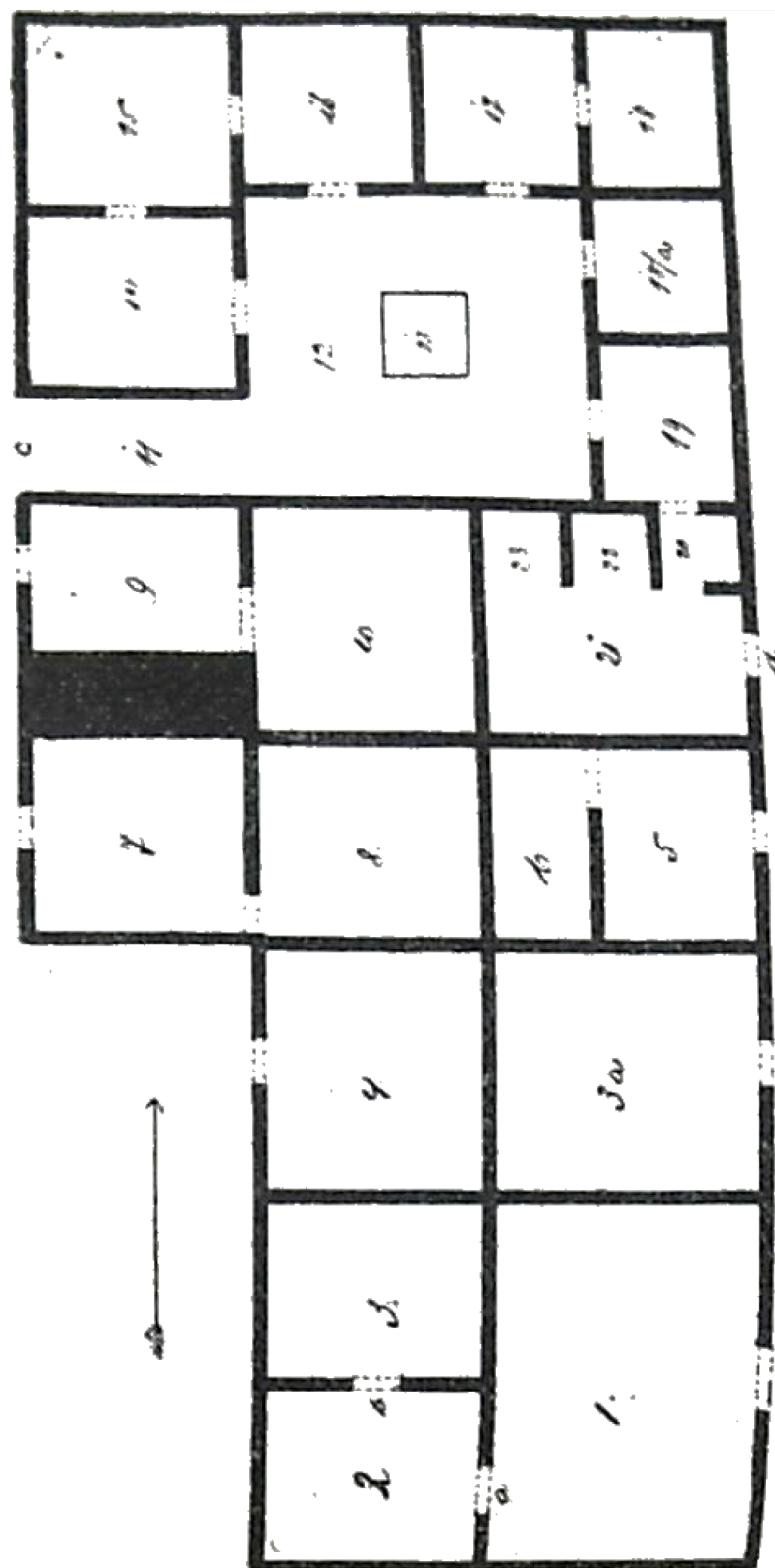
Surse online

Bányászati és Kohászati Lapok: <http://bkl.uni-miskolc.hu/>

Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyve: <http://epa.oszk.hu/>

Pl. I

Pl. II

Pl. III

Téglás Gábor (1848-1916) and the Archaeological Research in Dacia

Abstract

Téglás Gábor was the author of some fundamental excavations and publications on prehistoric and ancient Transylvania and some of his contributions are still valid at this moment. Through this study I intend to present, in the first place, the contributions of the aforementioned archaeologist in the 19th century, and to acquire a general view regarding the beginnings of archaeology in Romania.

List of Illustrations

Pl. I. Roman house no. I (after Király 1891)

Pl. II. Roman house no. II (after Király 1891)

Pl. III. Roman house no. III (after Király 1891)